

De kogeldistel (*Echinops sphaerocéphalus*)

door Arjen Neve

Het is een opvallende plant. Niet door zijn distelvormige bladeren, maar door de vorm van de bloeiwijze. Die is kogelrond. In mijn tuin was er nog iets waardoor de plant uit de toon viel. Hij werd bijna 2,50 m hoog. Hij heeft dan wel een steuntje nodig, die *Echinops sphaerocéphalus*, die bij ons gewoon kogeldistel heet. Als de planten zo lang worden zijn ze niet zo geschikt voor de kleine tuin. Er zijn ook lagere soorten, zoals de *Echinops banáticus* en de *Echinops rítro*, die zich beter voor de kleinere tuin lenen. Het zijn allemaal soorten waar veel bijenbezoek op is te verwachten.

14

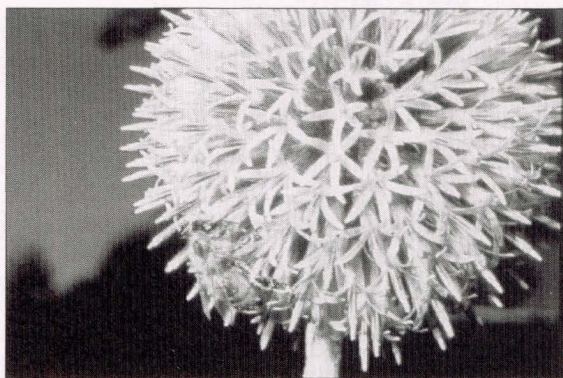
Een geslacht apart

De naam echinops is afgeleid van de Griekse woorden echinos (=egel) en ops (=uiterlijk). De bloeiwijze heeft vóór en na de bloeiperiode iets van een opgerolde egel. Het geslacht telt ongeveer 150 soorten, die hun verspreidingsgebied in hoofdzaak hebben liggen in Zuid-Europa en West- en Midden-Azië. In de familie van de composieten neemt het geslacht een aparte plaats in. Normaal bestaat de bloeiwijze in de familie uit een aantal bloemen, dat bij elkaar in een hoofdje staat. Het hoofdje wordt door een aantal kleine blaadjes, de omwindselbladen omgeven. In de bloeiwijze van *Echinops* heeft elke bloem zijn eigen omwindselbladen. Een bloeiwijze bestaat in feite uit een groot aantal bloemhoofdjes met elk één bloem.

Ook voor insecten met korte tong

De kogeldistel is de enige soort, die in Midden-Europa voorkomt. Het is een overjarige plant met een stevige penwortel. De bladeren staan verspreid langs een dikke stengel, die viltig behaard is en bovenaan de plant met klierharen is bezet. Klierharen vinden we ook op de bovenkant van de bladeren en op de rugzijde van de omwindselbladeren. De bladeren hebben grote driehoekige slippen, die in een dun stekeltje eindigen. De kogelronde bloeiwijze staat op een lange stevige stengel. De vorm van de omwindselbladeren is verschillend. De buitenste zijn draadvormig. De andere zijn schubvormig en worden naar binnen toe langer. De bloei begint boven in de bloeiwijze en zet zich ringvormig naar beneden voort. De staalblauwe bloemkroon bestaat uit een lang buisvormig gedeelte, een komvormig deel en een vijftal lange kroonlippen. Bij een nadere beschouwing van de bloem zou je verwachten dat alleen insecten met lange tong, zoals vlinders, de nectar kunnen opnemen, die onder in de bloembuis op

de bovenkant van het vruchtbeginsel vrij komt. De stijl van de stamper is echter dik en wordt nauw omsloten door de kroonbuis. Daardoor stijgt de nectar door capillaire werking tussen stijl en wand van de bloemkroon omhoog en verzamelt zich in het komvormige deel. Insekten met korte tong kunnen dan ook bij de nectar komen. Behalve bijen is er ook bezoek van vlin-
ders, wespen, kevers en hommels op de bloemen. Bij

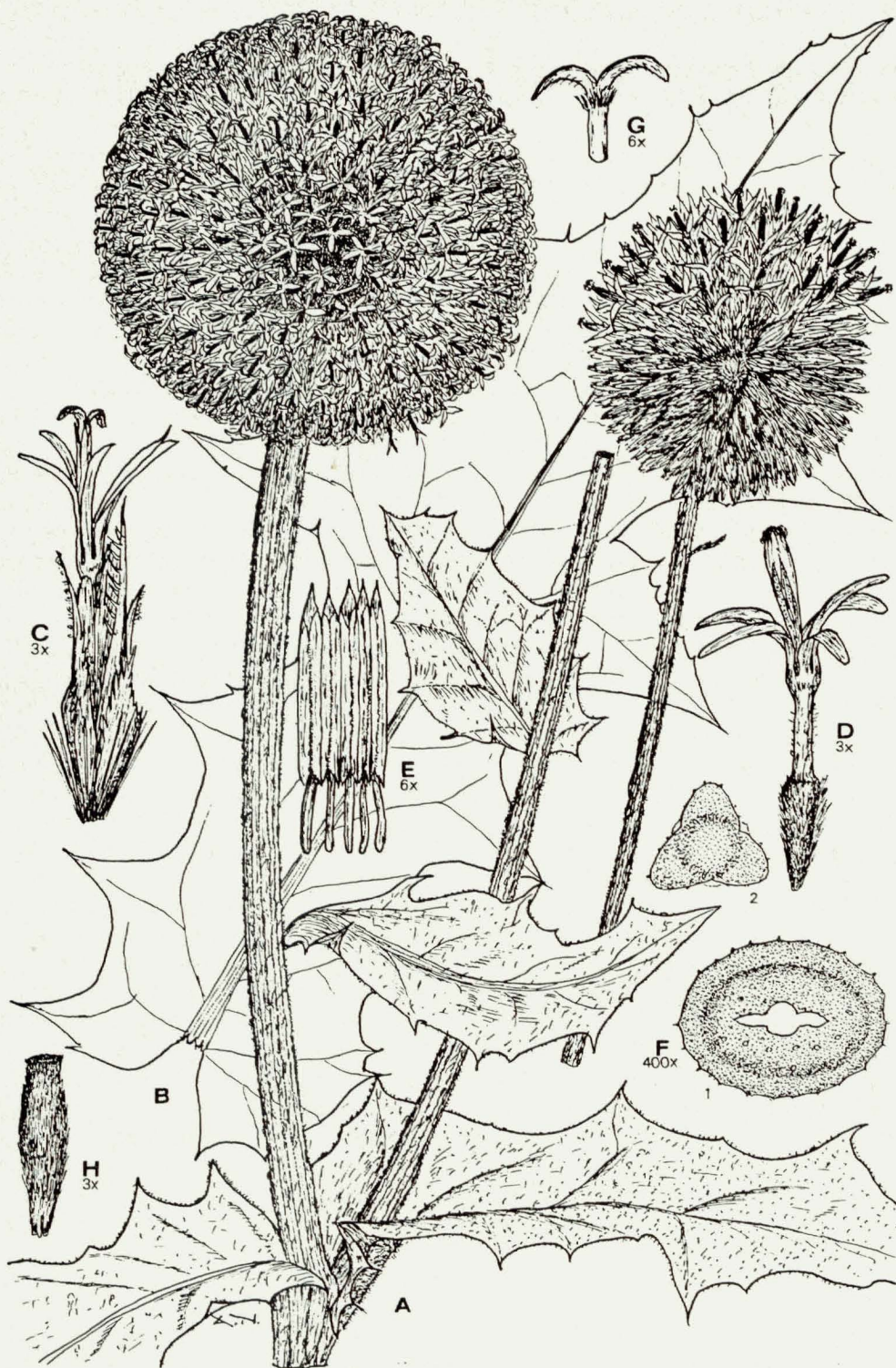

Bijenbezoek op *Echinops rítro* in Hortus Botanicus te Leiden

het opengaan van een bloem is er eerst een mannelijk stadium. Door veegharen op de langer wordende stijl wordt het stuifmeel uit het door de meeldraden gevormde kokertje geveegd. Daarna volgt het vrouwelijk stadium waarin de stempels zich gaan spreiden in afwachting van bezoekende insecten, die soms veel stuifmeelkorrels in de beharing hebben. De stuifmeelkorrels hebben tussen de kiemopeningen in lengterichting brede ribben. Daardoor hebben ze, van boven (polair) gezien, een driehoekige vorm. Direct na de bloei valt de bloemkroon af. Het zaad rijpt binnen het omwindsel, dat later een bijdrage levert aan de verspreiding van het zaad. Als het zaad rijp is, laat het omwindsel bij geringe aanraking los en blijft gemakkelij haken aan de vacht van langslopende dieren.

Literatuur

- Hensen, K.J.W. (1965): Het echinops-sortiment van de Nederlandse vasteplantenkwekers. Beplantingen en Boomkwekerij 21: 130-133.
Kugler, H. (1979): Zur Bestäubung von *Echinops rítro* L. Ber. Deutsch. Bot. Ges. 92: 637-643.

Kogeldistel (*Echinops sphaerocéphalus* L.)

A bloeiwijze; **B** blad; **C** bloem met omwindsel in vrouwelijk stadium; **D** bloem in mannelijk stadium; **E** opengeslagen meeldraden; **F** stuifmeelkorrel: 1 gezien van opzij (equatoriaal), 2 gezien van boven (polair); **G** stempels; **H** zaad.